



Ragestølen.

Odd Jan Andersen, 18.02.2016

Innledning.

Fra den gamle steinbrua på Rage går Rv 45 østover langs stranda på sørsiden av Ragsvatnet inntil veien dreier mot NE og begynner å stige opp mot Røyrdalen (Fig.1). Også for 160 år siden var det farbar vei langs vatnet her. Det kan vi se av det gamle militærkartet fra 1853 (Fig.2). Eller rettere, veien fra Oltedal gikk til gardene på Rage og fortsatte som sti både mot NØ til Oltesvik og østover i retning Røyrdalen på sørsiden av vatnet. Men et stykke innover langs vatnet møtte stien en kraftigere sti som kom ned en dal fra sør. På det gamle kartet finner vi navnet Ragestølen på toppen av denne dalen som fortsetter sørover som et bredt dalføre i retning Madland.

	<p>Fig.1 De viktigste geografiske trekk i artikkelen. Basert på kartverket Garmin.Mapsource. Gul linje markerer stien oppover Hegdabakken.</p>
 <p style="text-align: center;">Ragestølen</p>	<p>Fig.2 Områdene ved Rage i det gamle militærkartet fra 1853</p>

Det moderne kartet forteller oss at avstanden fra steinbrua på Rage langs stranda til stiskillet er rundt 1 km. Videre, at rundt 1.5 km med bratt sti venter den som vil ta stigningen fra Ragsvatnet (40 m.o.h) opp til toppen av Hegdabakken på rundt 400 m.o.h. Det gamle kartet forteller om farbar og mye brukt vei her i gammel tid. Så selv om terrenget langs vatnet er preget av bratte, høye fjellsider og en del ur, så er det neppe tvil om at stølsveien fra Rage til Ragestølen må ha gått her.

Fra parkeringsplassen ved det gamle stidelet følger vi den tydelige stien, Hegdabakken, oppover (Fig.1). Først slakt i åpent lende før det blir brattere og bjørkeskogen tar over. En kraftig V-formet dal bratt ned mot venstre viser hvor bekken er. I lia der vi går må det i gammel tid ha vært grasslått og uttak av ved, - rester av gammel løypestreng tyder på det. Etter 200m høydestigning går stien noe mer innover i V-dalen langs høydekurvene med bratt terreng på begge sider. Etter noe merkbart jevnere stigning her krysser vi bekken, V-dalen åpner seg og fremstår som et nesten kultivert, parklignende landskap. Mot høyre finner vi her grassletter som grenser opp mot storsteinet ur og brattfjellet. Mot venstre ser vi slake grasskråninger. I gammel tid må dette landskapet ha vært brukt til grasslått eller beiting. Ruinene vi ser etter en bygning passer derfor godt inn i dette bildet.

Vi fortsetter oppover og igjen smalner dalen inn og grov ur dominerer igjen før vi når høyeste punkt langs stien. Og det er her (Fig.3) vi for alvor møter det kulturlandskapet vi i det følgende skal beskrive som Ragestølen og som på kartet ligger i dalføret Stølsdalen.

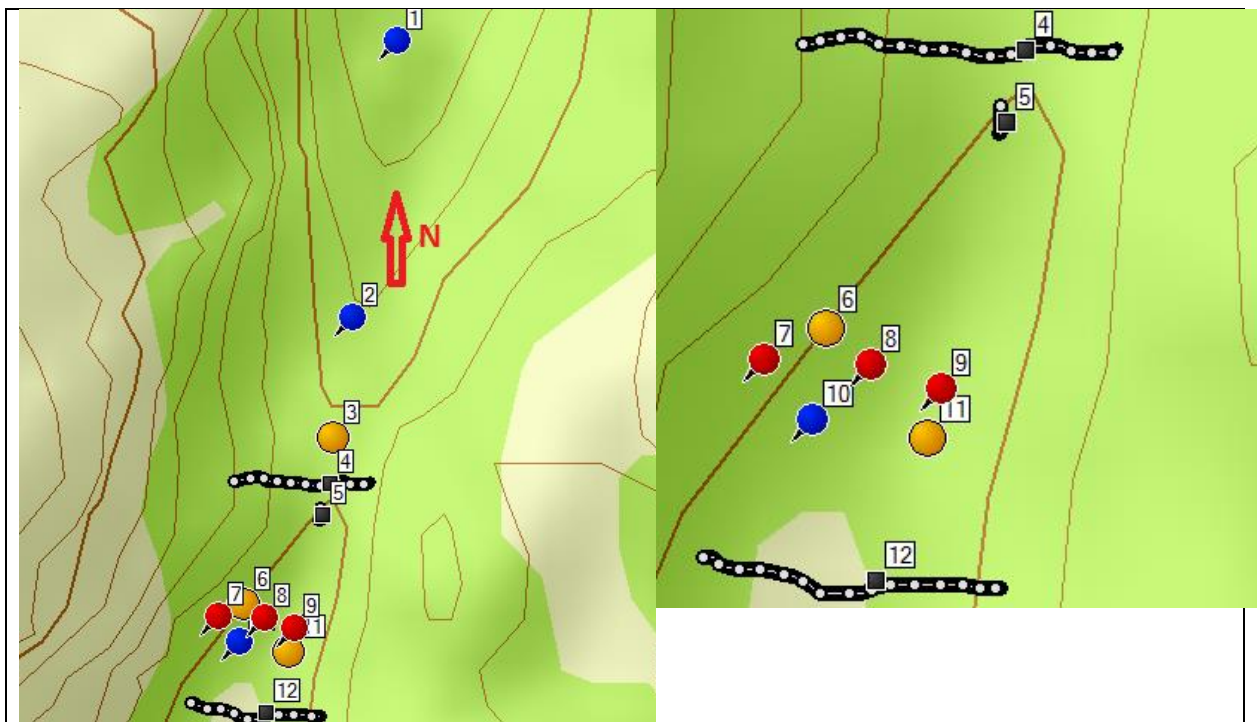


Fig.3 Fornminner i Stølsdalen (kart Garmin.Mapsource)

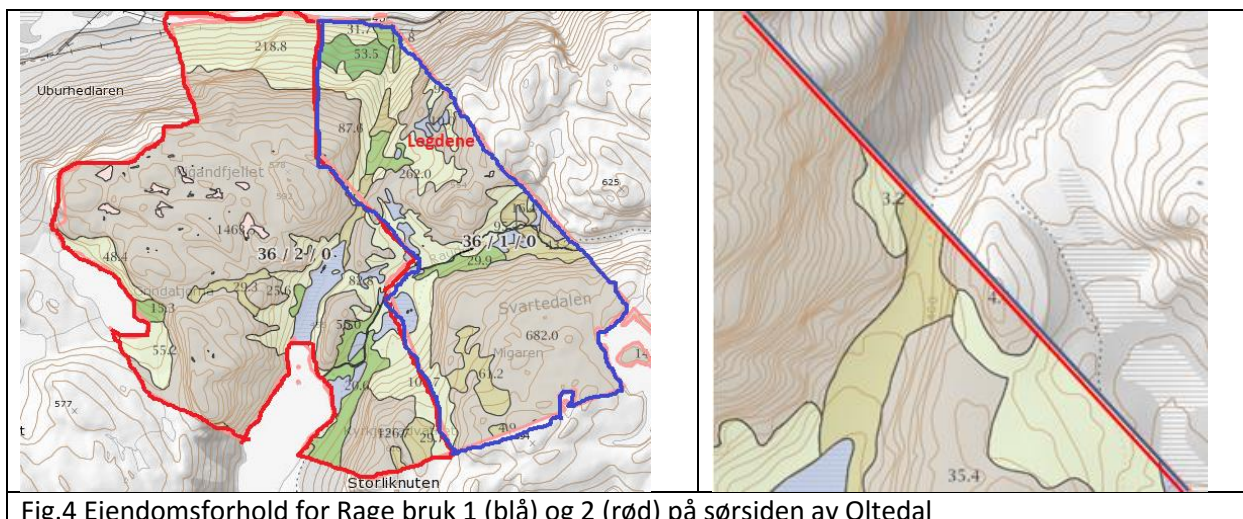
Utløpe: 1, 2, 10 (blå sirkel), steingard: 4, 5, 12 (sort linje), innhengning: 3, 6, 11 (gul sirkel), heller: 7, stølshus: 8, 9 (rød sirkel)

Gardene på Rage og tilhørende støler

Torbjørn Mork Oftedal, bosatt i Oltedal, nevner at Rage besto av 4 gardsbruk som hvert hadde sin støl. 3 av disse gardsbrukene kan vi se på det gamle militærkartet (Fig.2) som imidlertid bare viser én støl med navn Ragestølen i Oltedal regionen. De 4 stølene var ifølge ham lokalisert på ulike steder: 2 lå på Ragsheia på nordsiden av Oltedal (NV for Dammen), Mikalstølen lå ved Rauberga på sørsiden opp av Oltedal Kraftverk og den siste lå i Stølsdalen. Noe mer informasjon kan hentes fra <http://gardskart.skogoglandskap.no/> der lokalisering av gardsbruk med inn- og utmark er gitt i detalj. Her finner vi bekreftelse på at det var 4 bruk på Rage. Videre at det er brukene 1 og 2 som har tilknytning til Stølsdalen. Dersom denne informasjonen også var gyldig i den tiden stølene ble drevet ser vi at Bruk 2 er det eneste som kan ha hatt støl ved Rauberga. Bruk 4 er det eneste som kan ha hatt støl i Ragsheia mens bruk 3 ikke har hatt eiendom i tilknytning til de nevnte stølsområdene. Under denne forutsetningen er det altså bare bruk 1 og 2 som kan ha hatt tilknytning til Stølsdalen.


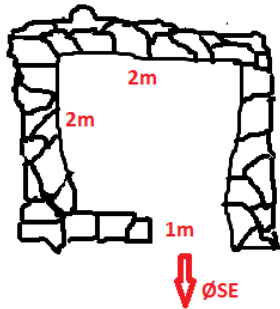

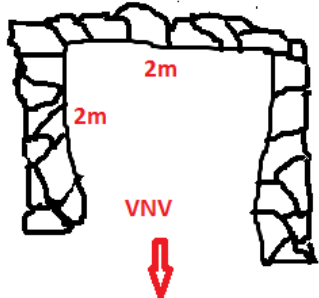

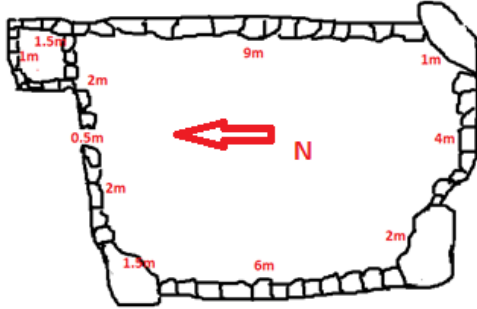
I kart-fremstillingen under (Fig.4) ser vi delene av eiendommene til bruk 2 (rød grense) og bruk 1 (blå grense) på sørsiden av Oltedal. Vi har også fokusert (høyre) på Stølsdalen. Det vi kan merke oss spesielt er at fornminnene 1, 2, 3 (se Fig.3) ligger på bruk 1 mens 5-12 ligger på bruk 2. Steingarden 4 utgjør tydeligvis grensen mellom de 2 brukene øverst i Stølsdalen. Vi ser også at bruk 2 har eiendom frem til midtveis langs østsiden av Kyrkjestadvatnet. Steingarden vi møter der strekker seg østover opp mot fjellet Migaren og er altså også knyttet til bruk 2. Bruk 1 går frem til og opp på fjellet Migaren og fortsetter østover og deretter nordover innover mot Svartedalen og dekker vestsiden av Morkafjellet. Spesielt kan vi her merke oss flatene Legdene opp av og øst for Hegdabakken (Fig.4 og 6).

Tilknytningen til brukene 1 og 2 er nok korrekt i en viss periode. Sammenfallet av steingarden 4 med grensen mellom bruk 1 og 2 kan tyde på det. Men Torstein Gilje fra Gilja påpeker at en også må kunne tenke seg at noen av fornminnene går tilbake til perioden da det bare var 1 - 2 bruk på Rage og at det siden er kommet en viss tilvekst. Dette betyr også at bygningsmassen er endret og utvidet over tid ettersom behovene har endret seg.



Kulturminner

Fornminnene 1 – 12 er vist i det følgende både som fotografier og skisser med en del lengdemål og orientering i terrenget lagt inn (se Fig.3 som viser dalens orientering). Vi så ovenfor at steingarden 4 sammenfaller med skillet mellom bruk 1 og bruk 2. Derfor kan fornminnene 1 – 3 (Fig.5a, b, c) ha tilhørt bruk 1. Form og størrelse tyder på at dette er to utløer, 1 og 2, og en forholdsvis stor innhegning 3. Dette kan bety at området i utstrakt grad ble brukt til beiting i tilknytning til bruk 1. I tillegg er sannsynligvis gras til vinterfôr blitt lagret i utløene. Vi nevnte tidligere at området nord for utløe 2 virker nesten kultivert. Dette er et område på rundt 17 mål som strekker seg nedover frem til der stien krysser bekken. Innhegningen 3 har et lite tilbygg på nordsida på rundt 3m². Torstein Gilje mener tilbygget godt kan ha vært ei bu for overnatting som sammen med innhegningen utgjorde ei lege brukt i forbindelse med legegjeting. Han begrunnet dette med at innhegningen 3 virker eldre enn deler av den øvrige bygningsmassen og har utforming som ei lege.

		<p>Fig.5a. Fornminne 1. Størrelsen tyder på at det var ei utløe</p>
		<p>Fig.5b. Fornminne 2. Som fornminne 1 var nok også dette ei utløe.</p>
		<p>Fig.5c. Fornminne 3. Dette var en innhegning for dyr. Tilbygget kan tyde på bruk som lege.</p>

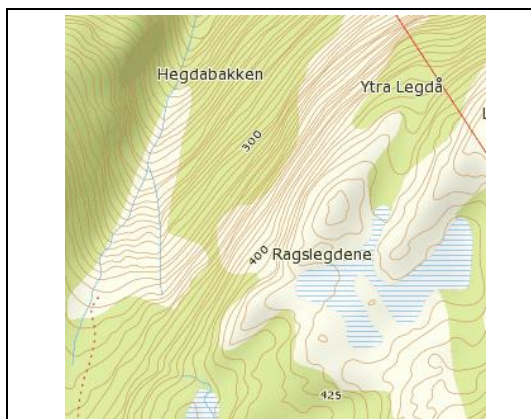


Fig.6 Legdene ved Ragestølen

Tar vi turen opp på flatene Ragslegdene og Ytre Legdå (Fig.6) får vi også der inntrykket av et (grovere) kultivert område på til sammen rundt 30 mål som grenser mot Legdå og Heimra Legdå som tilhører Mork sine stølsområder. Dermed har vi forholdsvis store områder i kort avstand som kan ha vært brukt til beiting og/eller innhenting av vinterfôr. Det kan her nevnes at mens utløa 1 ligger sentralt i forhold til disse 3 'kultiverte' områdene, så ligger utløa 2 plassert midt i ei noe grovere ur som utgjør overgangen opp til

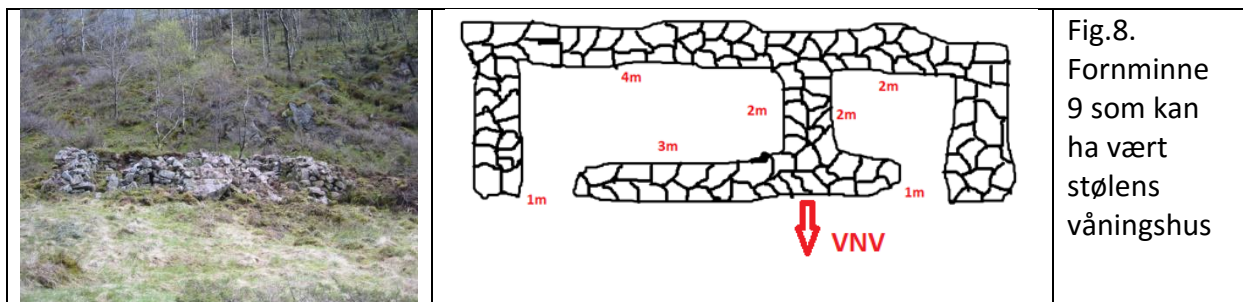
innhegningen 3. Det er en merkelig plassering for ei utløe i dette området. Ellers er beiteområdene for bruk 1 i området mye større enn dette, bl.a. områdene innover mot Gromen ved innløpet til Svartedalen hvor vi igjen finner grensen til Mork sine stølsområder.

Fra steingarden 4 (Fig.7a) går vi inn på bruk 2 sine stølsområder og passerer en liten steingard 5 (Fig.7b) på venstre hånd. Denne må ha vært en avgrensing for å hindre dyra i å trekke opp av dalen mot øst inn på bruk 1 sine områder.

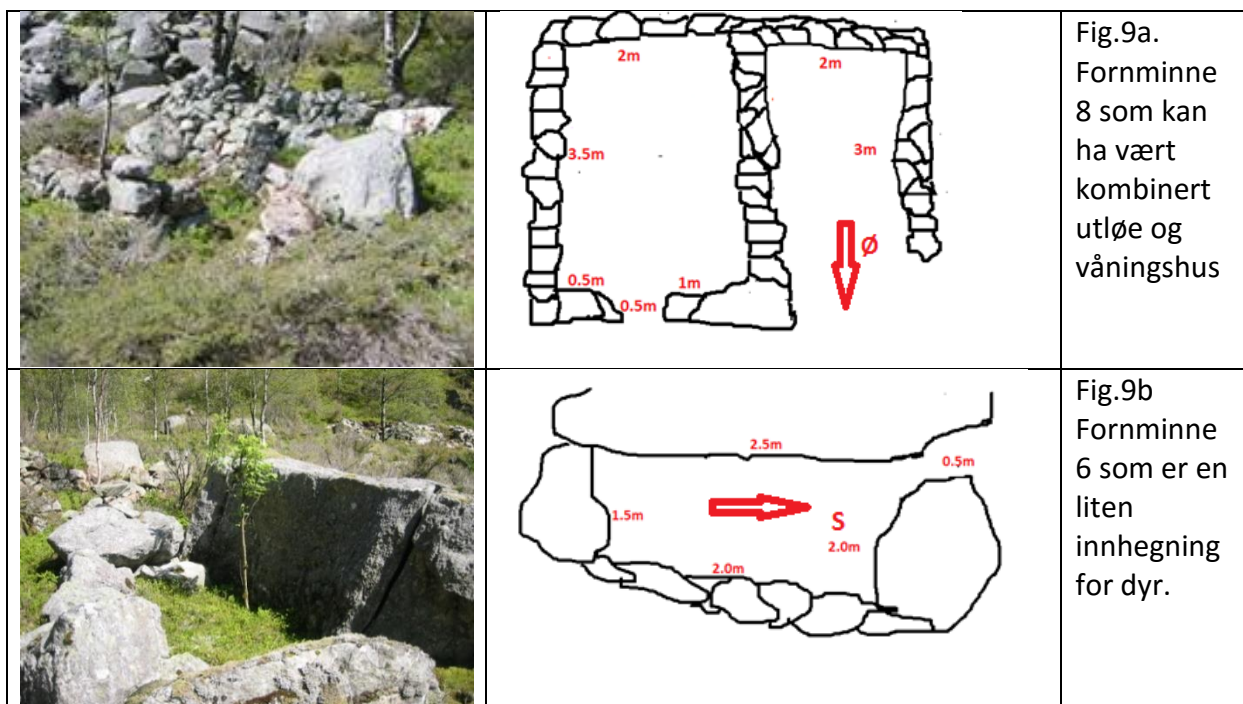
		<p>Fig.7a. Steingarden 4 som krysser Stølsdalen øverst.</p>
		<p>Fig.7b. Steingarden 5 som avgrenser Stølsdalen mot øst.</p>

I avstand rundt 100m fra steingarden 4 sørover langs stien kommer vi ned til et nokså begrenset område med fornminnene 6 – 11 som ligger strødd utover på tvers av dalretningen. Ytterligere 50m mot sør treffer vi på steingarden 12 som stenger av stølsområdet mot den langstrakte myra som strekker seg nedover 400 – 500m mot Kyrkjestadvatnet.

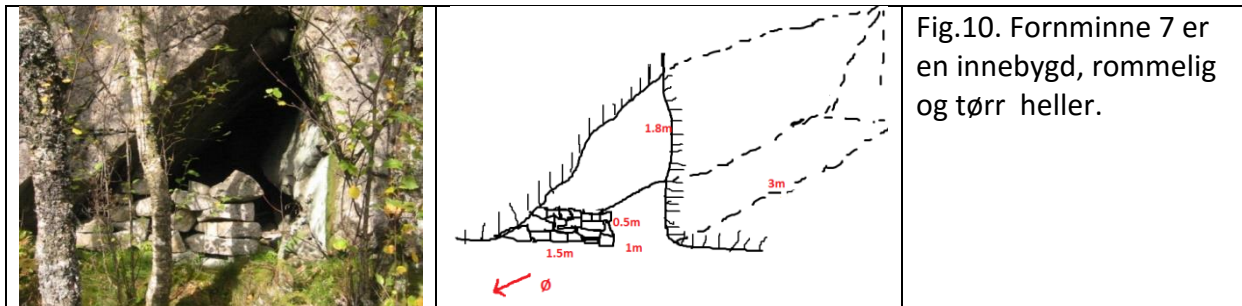
På dalens venstre side (Fig.8) ser vi her svære murer 9 som utgjør en bygning med 2 utganger mot vest og med en skillevegg som deler bygningen i et stort rom (lengde 4m) og et noe mindre (lengde 2m), begge med bredde 2m. Dette er den største bygningen her og må vel være stølens våningshus. Murene er rundt 1m høye og er i forholdsvis god stand.



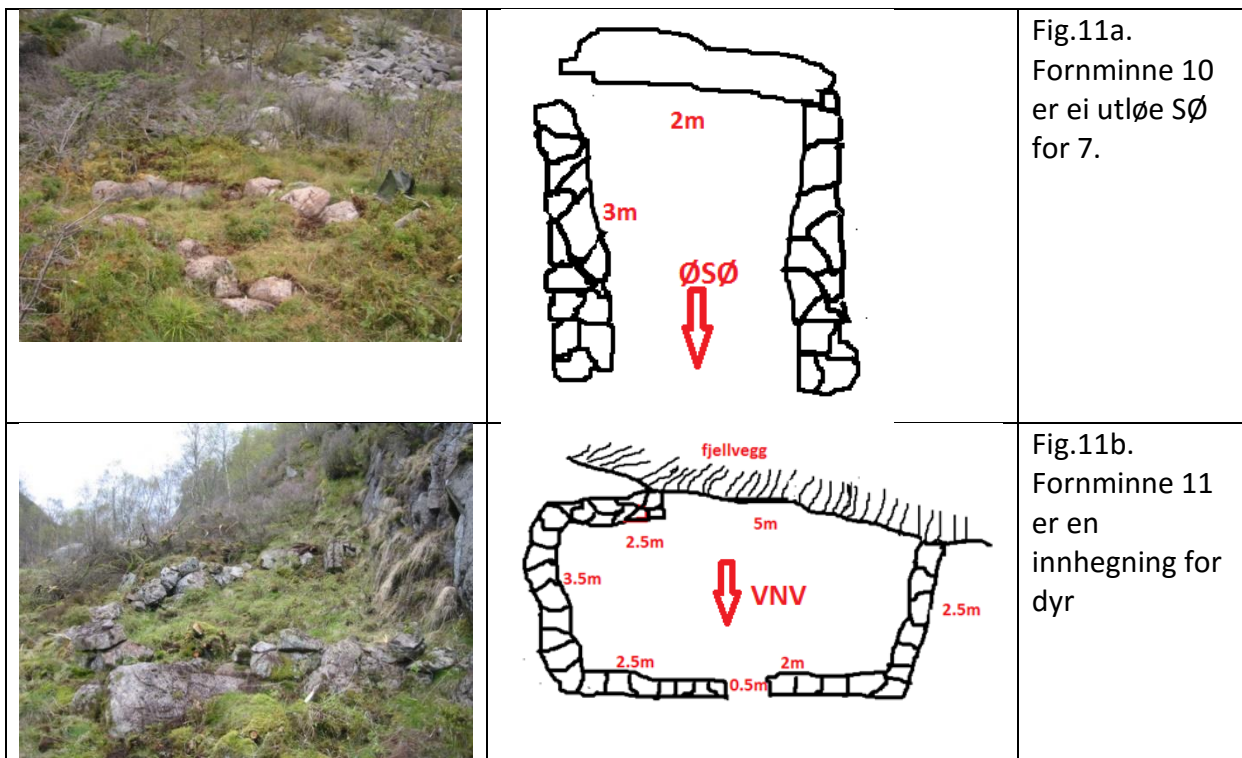
Tvers over dalen finner vi igjen en 2-delt bygning 8 (Fig.9a) som i utforming et annerledes enn 9. Denne bygningen virker noe enklere enn 9 med lavere vegger, spesielt den nordligste delen. Likevel er dimensjonene ikke så veldig annerledes: Bredde 2m og lengde 3 – 3.5m. Vi tror at dette kan være en kombinasjon av en utløe mot nord og et stølshus. Rett bak 8 ligger en liten innhegning 6 for dyr (Fig.9b) formet av store steiner der åpningene er bygget igjen.



Et stykke opp i skråningen mot vest ligger noen enorme steinblokker. Inn blant disse ser vi en 3-kantet åpning som viser seg å være en stor heller (7). Det er bygget en 0.5m høy og 1.5m lang lemur foran inngangen. Hellenen er høy og rommelig og golvet er helt flatt. Hellenen virker svært tørr og lun og kan vel godt ha fungert som et stølshus inntil et slikt ble bygget nedfor. Den beste adkomsten opp til helleren finner vi ved å følge ura rett bak (8) skrått oppover mot venstre. Ura består her av liten stein og det er lett å ta seg frem, nesten som vei som er laget for formålet.

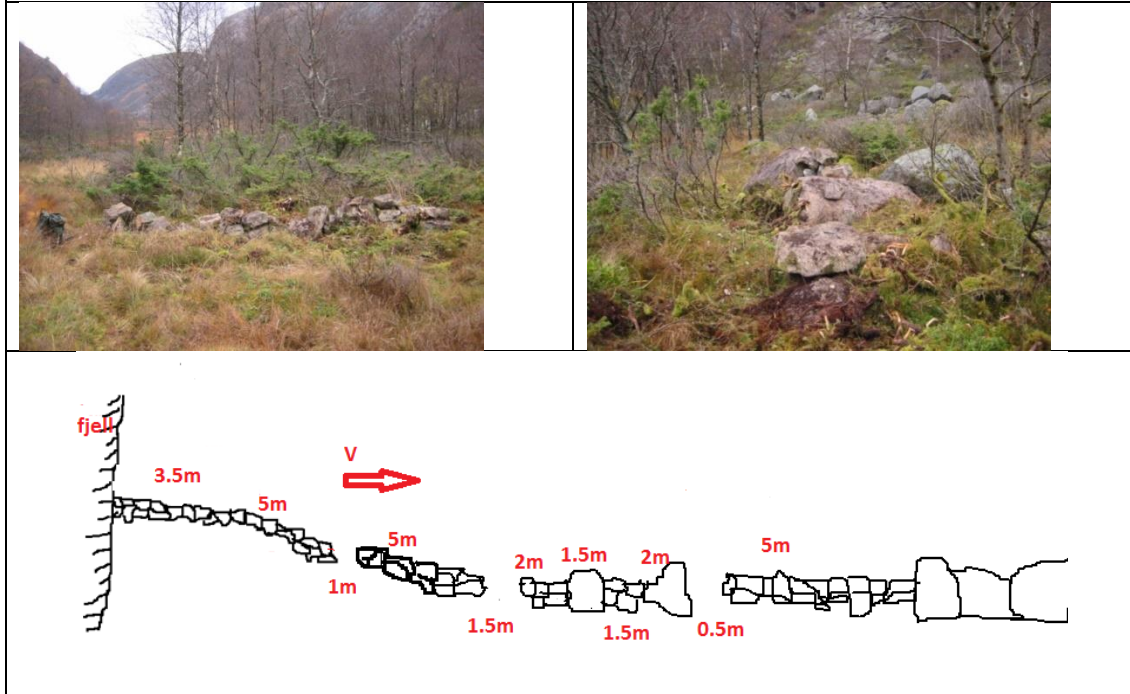


Nede i dalen igjen finner vi rester av ei utløe 10 (Fig.11a) litt SØ fra helleren 7, godt gjemt inn mellom kratt. Det virker nok som om denne er eldre enn det vi ellers finner, - i hvert fall lå den godt skjult, men det kan jo godt være lave grunnmurer knyttet til en trebygning. På den andre siden av dalen, inn mot fjellveggen, rett sør for våningshuset 9 finner vi en middels stor innhengning 11 for dyr (Fig.11b).



Lengst sør i dette området finner vi steingarden 12 som strekker seg tvers over dalen. Her er det en god del storsteinet ur på vest siden, og steingarden er bygd opp slik at den nyttiggjør seg ura ved at bare korte åpne partier mellom steinblokkene er bygd igjen.

Fig.12 Fornminne 12 er steingarden som avgrensner stølsområdet mot sør



Diskusjon og videre arbeid

Vi har sett at svære områder har bidratt til stølsdriften både for bruk 1 og 2. Det kan derfor godt være at flere fornminner knyttet til denne driften også finnes innenfor disse områdene andre steder enn i Stølsdalen. Spesielt finnes det nok flere steingarder langs grensene mellom bruk 1 og 2 og mot Mork sine områder, men det kan nok også finnes rester etter utløer og høystakker. Det er av interesse å få kartlagt også disse i en senere utgave av denne artikkelen.

Ellers er vel ikke så mye kjent om historien til stølsdriften i området. Også den daglige driften er lite kjent ut over det vi har av generell kunnskap om stølsdrift i Indre Gjesdal og om gardsbrukene på Rage (jmf. Søren Arneson: 'Gard og ættesoge for Gjestal', s.192) .

Noe informasjon som nok også kan gjelde Ragestølen finner vi i Gjesdal gard – og ættesoge, Indre del, bind V, s. 53 – 62. Her beskrives en del av stølene rundt Dirdal. Det virker som om stølsdrift stort sett ble avsluttet rundt år 1900 mens dyrehold og grasslått i fjellet holdt seg til utpå 1950-tallet. Stølsbusene ble da benyttet som utløer. Det var også fjøs som dyra kunne søke ly i. Stølene ble brukt 4- 5 uker om sommeren. Typisk var at melk som ble produsert på stølene ble fraktet ned til garden hver dag for videre bearbeiding der. Det var derfor ikke så vanlig med overnatting. Likevel nevnes hus med vindu og senger, noe som nok var praktisk i forbindelse med utslått i fjellet.